

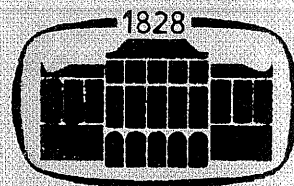
Ára: 188,— Ft

VILÁG IRODALMI LEXIKON

Kamc
Lane

6

1828

VILÁG IRODALMI LEXIKON

VILÁGIRODALMI LEXIKON

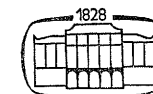

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

VILÁGIRODALMI LEXIKON

HATODIK KÖTET

Kamc—Lane

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1979

Long darabjait. A közönség azonban idegenkedett az új műfajtól. A függetlenség kikiáltása, 1945 augusztusa után a kich noi (*Nguyễn Công Mỹ, Nguyễn Hu Tong* darabjaival) fejlődésnek indult. Az 1954-es genfi egyezmény megkötése után Dél-Vietnámban a saigoni kormányzat több színtársulatot feloszlatozott, mert haladó, az ellenállási háborúra emlékeztető darabokat (*Nguyễn Thanh Châu, Lê Hoai No* műveit) tűzték műsorukra. A VDK-ban a hivatásos színészek mellett műkedvelő együttesek is vállalkoztak a kich noi előadására. Hanoi-ban 1961-ben nyitotta meg kapuját a színművészeti főiskola, amely kizárólag a prózai műfajok előadásának művészetére és a filmművészetre képezi növendékeit. Nagy sikert arattak *Ngoc Cung, Dinh Quang, Nguyễn Quang Sang, Bui Tien* és *Nguyễn Dich Dung* kich noi-darabjai. ○ (*→ vietnami irodalmi formák*) ○ Irod.: Song Ban: *Le théâtre vietnamien* (1960); *Études Vietnamiennes* (1965, 4.).

Bögös László

Kickham [kíkem], Charles Joseph (Mulinahone, 1826—Blackrock, 1882. aug. 21.): ír költő, író. 1860-ban csatlakozott a „Feniánusok” ír forradalmi illegális csoporthoz, amelynek hamarosan vezetője lett, ezért 1865-ben 14 évi börtönbüntetésre ítélték. A börtönben írta *Sally Cavanagh, or the Untenanted Graves* (Sally Cavanagh, avagy a lakatlan sírok, 1896) c. regényét. Betegsége miatt börtönbüntetésének egy részét elengedték. Kiszabadulása után népies hangvételű, hazafias tartalmú dalokban, balladákban és regényekben örököltette meg a forrongó Író hangulatát. ○ Főbb művei még: *Knognagow* (reg., 1879); *Poems, Sketches, and Narratives* (Versek, vázlatok és elbeszélések, 1870).

Feldmár Terézia

kicsé irodalom; kicsua irodalom: *→ kessua irodalom*

kicsinyítés; *minutio* (latin megjelölés); *kisebbités*: 1. olyan nyelvi vagy stilisztikai forma, eljárás, mellyel valaminek, valakinek a kicsinységet, kis mértékét, kis intenzitását, értékét stb. fejezzük ki; ebben az értelemben a *nagyítás* ellentéte, ellenkező előjelű túlzás. Ezt a tartalmat a nyelv részben lexikális anyagával (önmagukban is kicsinységet jelentő szavakkal: *pici*, egy *csepp*, egy *pillanat*, *cincog* stb.), részben képzőkkkel (legényke, tanulgat, stb.), leginkább azonban a szövegkörnyezet sugallta értelemmel fejezi ki („egy tüt nem lehet leejteni”, „lélegzethez sem jutott” stb.): „Nincs tényérnyi zöld

hely nagy határ mezőben”. (*Arany J.*: Toldi). A stilisztikában (ill. a retorikában) különösen két formája játszik szerepet: a *→ litotés*, melyben a tagadott kicsinyítés ellenkezőjére fordul („nem kis érdemei vannak”). Ez az értelmi változás — a helyzet, a környezet, a magatartás ismeretében — tagadás nélkül is bekövetkezhetik: „valami kis érdemem nekem is van benne”; a *→ meiózis* esetében a lefokozó, devalváló kifejezés az *irónia* vagy a *humor* eszköze. ○ 2. A kicsinyítésnek azonban már a nyelvben is (és még inkább az írásművészetben) az objektív fogalmi, szemléleti megjelölésen túl sokkal nagyobb szerepe van az érzelmi viszonyulás kifejezésében: a kicsinyítés nem optikai, hanem emocionális perspektíva. Amit ugyanis valamilyen szempontból „kicsiny”-nek jelzünk, néha ugyan az értékbeli kicsinyítést fejezi ki (költőcske, dolgozgat), legtöbbször azonban a tárgyhoz, személyhez, cselekvéshez stb. való szerető, együttérző, becézgető viszonyulásunkat, tehát emocionálisan éppen egy fokozottan pozitív magatartásunkat jelzi. Az *apuka* nem az apa kicsiségére, hanem az iránta való szeretet fokozott voltára utal, ahogy a *picim*, *bogaram* stb. sem optikai perspektívát fejez ki. Ugyanígy a szeretetet, kedvességet, enyhítő-szépítő szándékot fejezi ki a kicsinyítő (ill. gyakorító) képzők legnagyobb része is, (járogat, fűdögál, házacska, csúnycska stb.) ○ Ezzel áll kapcsolatban az, hogy a kicsinyítés elsősorban az erős érzelmi légkörű irodalmi műfajokban, műnemekben talál otthonra: a *→ gyermekirodalomban* („Kerekecske, gombocska, | Itt szalad a nyulacska”), a *népköltészetben*, a *szerelmi költészetben*, az „amor sanctus”-t kifejező *misztikus* és *pietista* irodalomban *→ pietizmus*, továbbá a *satirikus*, *ironikus* alkotásokban. Természetesen a gyengéd szeretet és a már-már anyagtalan hangulat kifejezésére máshol is hatásos költői eszköz:

Akácokskát babrál a homály.
A fá telt, kicsi keble
beléreszked, csöpp sóhaja száll —
levegő-lepké.

(József A.: Falm)

○ Irod.: Zlinszky A.: A szóképekről (1911); W. Kayser: *Das sprachliche Kunstwerk* (1948). *Martinkó András*

kidaombarambita: *→ malgas irodalmi formák*

Kidde, Harald; Harald Henrik Sager *Kidde* (teljes polgári név); (Vejle, 1878. aug. 14.—Koppenhága, 1918. nov. 23.): dán író. Állami útfelügyelő fia volt, egy

évig teológiát hallgatott Koppenhágában, de hite elvesztése miatt tanulmányait abbahagyta. 1898-tól tárcáírásból, majd regényei honoráriumából élt. 1907-ben feleségül vette Astrid *Ehrencron-Kidde* (1871—1960) svéd lektúr-regényírónt, akivel utóbb évekig Svédó-ban is lakott. A nagy spanyolnátha-járványban halt meg. ○ A legmélyebben ható dán irodalmi hagyományok — elsősorban *Kierkegaard*, J. P. *Jacobsen* és H. *Bang* — neveltje, ateista-etikusan tépelődő, zárt és érzékeny alkat, aki szimbolizmusba hajló, finoman lüktető impresszionista stílusban jelentős, bár sajátosan látomásos-realistikus ambíciókat valósított meg. Első sikeres regénye: *Aage og Else* (Aage és Else, 1902—1903) a hasoncímű, középkori dán ballada emlékező és élettagadó dramatikáját jelenetzi megkapó önéletrajzi, kor- és tájrajzi részletekkel. Késztelenül legjobb műve: *Helten* (A hős, reg., 1912), remekbe sikerült, több időszinten ábrázolt portréja egy — bizzar, bordélyházi körülmények között nevelkedett — néptanítónak, aki végül élete nagy részét egy gyérakosságú „Holtak szigetén” éli le, magányos, csöndes példamutatással, az „igazság tanújaként”, nyílt célzással *Kierkegaard* világszemléletére. Négykötetesre tervezett filozofikus kultúra- és lélektörténeti regényfolyamából, korai halála miatt, csak az első rész jelent meg: *Jaernet* (A vas, 1918), a svéd vámrlandi vasércbányák feltárásának, kiaknázásának kezdetéről. Az eredeti felhalmozás vajúdását, gyötrelmeit őszinte „kettős-látással” kivetítő mű egyik nagy újdonsága a — *Joyce*-ival legalábbis egyidejű — *tudatáramlás*-technika kellő indokoltsága alkalmazása az események középpontját képező kamaszfiú, Steffan de Choräus személye kapcsán. Műveinek utóélete változatos, három regényét újra meg újra kiadják, bár döntő hatással csak kevesekre van, elsősorban írókra-értelmisségre, súlyos lélektani-etikai konfliktusábrázolásai és kitűnő regénytechnikai képességei révén. ○ Egyéb főbb művei: *Sindbilleder* (Jelképek, parabolák-legendák, 1900); *Luftslette* (Légvárak, uaz, 1904); *De Blinde* (A vakok, reg., 1906); *Artikler og breve* (Cikkek és levelek, J. M. Jensen tan. ával, 1928). ○ Irod.: J. M. Jensen: Harald Kidde. Bidrag til hans Biografi (1924, bőv. 1948); Arbejder af Harald Kidde (bibliográfia, 1925); N. Jeppesen: Harald Kidde og hans Digting (1934); A. Ehrencron—Kidde: Hvem kalder — Fra mine Erindrings Lønkammer (1960); V. Sørensen: Erindrings digter: Harald Kidde (Digtere og daemoner, 1959); J. Mølle-

have: Harald Kidde (Danske Digtere i det 20. Aarhundrede 2, 1965).

Bernáth István

kidung (<ének>): jávai versforma és a nemzeti versmértékű költői alkotások összefoglaló megnevezése. Egyes szakmunkák két típusát különböztetik meg: a közép-jávai nyelvű *tengahana* (közép, középső) és az újjávai *→ matjapat* formát (azon az alapon, hogy az előbbinél különféle s az utóbbinál csupán egyféle versmérték használt), míg mások tagadják a nyelvi különbségen túli eltéréseket és a két versmérték azonosságát vallják. A megkülönböztető szempont alapján *tembang tengahanként* és *tembang matjapatként* is ismertek (*→ még tembang*). A jávai irodalom nagy része kidungokból áll, legismertebb példái: különböző *Pandji-történetek* (*→ még Pandji-ciklus*), *Kidung Harsa Widjaja*, *Kidung Sunda*, *Kidung Sorandaka*, *Kangga Lawé* stb. ○ (*→ jávai irodalmi formák*) *Ernyey Gyula*

Kidung Sunda: jávai történeti-romantikus elbeszélő költemény, *kidung*. Feltehetően a 15. sz.-ban keletkezett. Madjapahit birodalom történelmének egyik epizódjáról, Kelet- és Nyugat-Jáva 14. sz.-i viszályáról, *Hajam* (Ayam) *Wuruk* uralkodó és egy szunda hercegő szerelméről szól. A történetnek kétféle változata, befejezése és verselése ismeretes. C. C. *Berg* adta ki *Kidung Sunda*, holland nyelvű fordítással és jegyzetekkel (Bijdragen tot de Taal-, Land- en Voldenkunde [van Nederlandsch—Indië], 83. köt., 1927).

Ernyey Gyula

kic: *→ feliratirodalom*

kiegyenlítőds; kiegyenlítés: 1. az a módszer, amely (1.) a műben ábrázolt ellentétes szférákat, alakokat, esetleg nyelvi egységeket stb. egyensúlyban tartja; (2.) hozzájárul a műalkotás *→ egy-nemű közegének* (*Lukács*) kialakításához; (3.) az a formai-technikai elemzés útján már nem meghatározható végső egység és önmagában nyugvás, amely a tökéletesen zárt, kivételesen nagyszabású irodalmi alkotások sajátja; e (3.) értelmezés tehát általánosan nem érvényes. ○ Technikai szempontból (1.) a szerkesztés egyik fontos eszköze; esztétikai értelemben (2.) a műalkotás egysége megteremtésének egyik legfontosabb módja. (1.) értelemben a kiegyenlítés annál szükségesebb, minél nagyobb, ill. intenzívebb mélyebb tematikus anyag szolgál a mű alapjául, ill. keretétül. Erre azonban éppúgy szükség van egy kis terjedelmű novella, mint egy regényfolyam megismerésénél. Pl. *Shakespeare*, *Hamlet*-jében a *Hamlet—Laertes*, ill. a

Lear királyban a Lear—Gloster közötti párhuzam ugyanannak a motívumnak a megkettőződésével, felerősítésével mintegy egyensúlyi tengelyét adja mindkét dráma bonyolult és ellentétes elemekből épülő tárgyi és eszmei struktúrájának. Szélsőséges típusok vagy egymással ellentétes részletek kiegyenlítésénél viszont, mint pl. Th. Mann Varázshegyében esetleg egyetlen, szilárd pont szükséges ahhoz, hogy az ellentétek — a mű magasabb egysége szempontjából — „kioltásák” egymást (Settembrini—Naphta): ebben az esetben Hans Castorp maga a kiegyenlítés „közege”, akiért egyúttal a másik kettő harca folyik. A kiegyenlítés tkp. minden egyes írói módszerben másképpen érvényesül. Lehet maga az írói állásfoglalás vagy a műben való „megszólalása” éppúgy, mint az objektív, kommentár nélküli eseménybonyolítás. Ez utóbbinak következetes megvalósulását *Flaubert* szorgalmazta, meghirdetve az *→impassibilité*-elvet. (2.) és (3.) értelmében a kiegyenlítés egy olyan magasabb egységre utal, amely visszatérő sajátossága a legnagyobb műveknek: a valóságos élet, a harcban álló emberi viszonyok ellentéteinek „feloldása” a mű közegében, amely nem tévesztendő össze a kibékítéssel, hanem a mű hiánytalanul záródó voltát, mikrokosmos alapulvát a legmagasabb szinten biztosítja, megvalósítja. Ennek szinte programmatikus véghezvitele figyelhető meg Th. Mann csaknem egész pályáján, különösen a József és testvérei, a Lotte Weimarban és A kiválasztott c. műveiben, de a Doktor Faustus krónikása, Zeittblom is tkp. ennek az elvnek a megismerésére. *○ Irod.: Lukács Gy.: Az esztétikum sajátossága* (1965). *Balassa Péter*

○ 2. a finnugor *→tagoló vers* mélyén lefolyó időjelenség; az a sajátossága a nyelvnek, hogy hosszabb egységeit gyorsítja, a rövidebbeket pedig elnyújtja. Lélektani alapja az, hogy mennél nagyobb egység van a beszélő tudatában, annál jobban siet vele. Ez két dolgot jelent: először, hogy egységeit, a *→szólamokat*, ha hosszabbak, lerövidíti, ha rövidebbek, elnyújtja, tehát nagyjából egyenlővé teszi, vagy legalábbis igyekszik kiegyenlíteni; másodsor, hogy a nagyon hosszú szólamok elején siet, végén lelassul, tehát önmagukban két, nagyjából egyenlő félre tagolja. Ebből következik a ritmus alakulása a magyar és a magyarhoz hasonló verselésben. 2—3—4 szótagos egységek alkotják a verset. Ezek a *tagok* alakulhatnak olyan rövid, különálló szólamokból vagy szavakból, amelyek egymás közt egyenlítődnék ki. pl.:

Ha tudtad te, | kisangyalom, | nem szeretsz,
Mért nem küldtél | egy szomorú | levelet.
(Népdal)

és hosszú, 5—7 szótagos szólamokból — szavakból, amelyek két-két ilyen terjedelmű tagot alakítanak ki. Pl.: 3—2, 3—2:

Arany-e- | züstért, | cifra ru- | háért
Leányt el | ne végy | koszorú- | jáért.
(Népdal)

vagy: 4—2, 4—2, 4—3, 3—2

Téjjel-mézzel | folyó | szép Pannóni- | ában,
Megtelepé- | tém őket | Magyaror- | számban.
(Ének Szent Lászlóról)

A Szent László-ének első két tagja is tkp. egyetlen szólam, amely két taggá válik szét, csak itt éppen a két közé esik a taghatár; egyébként azonos a többi félssorral. Ilyen esetben egybefolyik a két jelenség: a különálló szólamoknak és a kettőbe tagolódó hosszú szólamoknak kiegyenlítődnése egymás közt. *○ A szólamok és a szavak kettőbe-tagolása* csakis fogyó-aszimmetrikus arányban történhet: 3+2, 4+2, 4+3 arányban. Ez következik a kiejtés kezdeti gyorsaságából és végső ellassulásából: több gyors szótag lehet csak egyidejű kevesebb lassúval. Kiegyenlítődnés azonban csak a legkisebb különbség elve alapján jöhet létre: 7 szótagot nem lehet 5+2, 6+1-be tagolni. Pl. „Boldogtalanságodért” egyediül 4—3 „Boldogtalan- | ságodért” formában; Boldogtalansá- | godért, (5—2), Boldogtalanságo- | dért (6—1) formában nem ritmusos. Ellenkező arányban sem lehet tagolni: 3—4 Boldogta- | lanságodért, (2—5) Boldog- | talanságodért. Sőt még a 4+2 is túlzott arány, azért van ennek az ütemkapcsolatnak néha túlságosan éneklő jellege, s ezért segítheti vagy hátráltathatja a szótaghosszúság a ritmust az ilyen tagokban. Pl.

Mutatóuj- | já mért
Szép hajadon | lányát.
(Arany J.: Zách Klára)

Ha az első sor nem egészen sima ütemhatárán megváltoztatjuk a szótaghosszúságot — „Mutatóuj- | jával” —, mindjárt simább ritmust kapunk. Általában hosszú szótagokkal könnyebb kiegyenlíteni a 4+2 nagy időkülönbséget. Ez egyúttal bizonyíték arra is, hogy a tagoló ritmus a részek időviszonyából keletkezik, nem pedig a hangsúlyból. *○ Népdalban* gyakran fordul elő a nyolcszótagos szólam is, amely a többi sor mintájára 4+4-be kell hogy tagoldódjék:

Mikor kato- | nává lettem
(Népdal)

Ez azonban mindig többé-kevésbé erőltetetten hangzik. Aszimmetrikus tagolása pedig (5+3) azért nem jöhet létre két-

tagú sorokban, mert öt szótag tovább tagolódik 3+2-be. Pl.

Csicseri | borsó, | vadlencse
(Népdal)

Kiegyenlítődnés alapuló ritmus csak olyan nyelvekben lehetséges, amelyekben az artikuláció a szó elejétől végéig határozott, a beszédet nem tagolják hangszínek apróbb egységekre, s a ragozás—képzés következtében hosszú szavak keletkeznek. *○ Irod.: Vargyas L.: A magyar vers ritmusa* (1952); *uő: Magyar vers—magyar nyelv* (1966). *Vargyas Lajos*

○ A kiegyenlítődnés hasonló — bár nem pontosan azonos — felfogását képviselték a magyar verstan mindazon képviselői (*Négyesy L., Gábor I., Hodossy B., Horváth J.*), akik a magyar *→hangsúlyos verselés* ritmusát az *→ütemegyenlőség* törvényére akarták visszavezetni. Az eszközfonetikai mérések azonban nem igazolták ezeket az elképzeléseket. Létezik ugyan beszédünkben rövidülés—megnyúlás, de ez korántsem olyan mértékű, hogy bármiféle — bár megközelítő — versbeli kiegyenlítődnésről beszélhessünk, annál is kevésbé, mert az időtartamokat itt sokkal bonyolultabb törvényszerűségek határozzák meg. *○ (→ütemegyenlőség) ○ Irod.: Lazicius Gy.: Fonetika* (1963); *Kecskés A.: A komplex ritmuselemzés kérdései* (Itk, 1966, 1—2.); *uő: Verselméletünk néhány vitás kérdése* (Itk, 1972, 4.). *Szerdahelyi István*

Kiela [kjela], Kazys (Sandogala, 1898. júl. 13.—Vilnius, 1963. ápr. 28.): litván író. Tanító. Részt vett az 1918–1919-es litván tanácsköztársaság harcaiban, emiatt börtönbe csukták, üldözték. 1928-tól Kaunasban élt, szerkesztőségekben, majd különböző hivatalokban dolgozott. *○ 1926-tól publikált. Legjobb elbeszélésköteteiben* (*Talp garuonaičių nuody*, 'Gőzölő mérgek között', 1929; *Likimo grimasos*, 'A sors fintorai', 1929; *Elžeras išskrido*, 'A tó ellenált', 1933) naturalista stílusban ábrázolja a tízes évek munkanélkülieinek, politikai harcossainak életét.

Bojtár Endre

Kielland [cshellánn], Alexander; Alexander Lange *Kielland* (teljes családi név); (Stavanger, 1849. febr. 18.—Bergen, 1906. ápr. 6.): norvég író. Gazdag patricius nagykereskedő családból származott. Érettségi után jogi diplomát szerzett, majd 1871-ben egy téglagyárat vásárolt, és 1879-ig, írói munkássága kezdetéig azt igazgatta. Sokat utazott Európában, főképp Franciaországban tartózkodott többször és huzamosabb ideig. Országos és nemzetközi hatású regényei megjelenése

után, *Björnson* és *J. Lie* 1885-ben írói életjáradékra javasolták az országgyűlésnek, de az ezen támadt hároméves parlamenti viszály eredménye az volt — s ez igencsak egyedülálló a világirodalomban —, hogy a konzervatívokkal jutott évtizedes harcokban uralomra jutott, haladó Kisbirtokos Párt kettészakadt, és megtört fejlődésében, s nemhogy Kielland megkapta volna az írói életjáradékot, de szolidaritásból *Björnson* is lemondott a magáéról. 1891-ben teljesen visszavonult a szépirodalom művelésétől, 1902-ig polgármestere volt szülővárosának, végül kerületi főnökként működött Moldében. Anyagi gondok közt, szívbetegségben halt meg. *○ A századvégi nagy norvég prózarealizmus egyik legnagyobb alakja*, „a norvég flotta legelegánsabb vitorlása” (*Björnson*), a sajátosan komolynak, mélynek és súlyosnak megismert észak-európai szerzők után, könnyed formájú, rafinált kompozíciójú, immár csak humorában, szatirikusságában súlyos, ragyogó eszű, egyszerű, de egyszerűségében ravasz stílusú alkotó, kortársai között a leg tudatosabb s egyben a legirányzatosabb is. Egész munkássága a realizmus és irányzatosság mélyenszántó problematikája kutatásának egyik legjobb terepe. Az írói pályára voltaképp „morálfilozófiai düh” ösztönözte, a kései felvilágosodás kultúrájában felnőtt, idealista és racionalista, finom érzékű liberális patriciusé, a orosz lelkiismeretű polgárré, aki a korszak nagy változásai — iparosodás, munkásmozgalom, a parasztság polgárosodása — közepett őszintén, de forradalmi változás nélkül akarta menteni a menthetőt. Eszmei vezéricsillagának élete végéig a polgár-lét immanenciájának legjobb ismerőjét és bírálóját, a kor uralkodó osztályai hivatalos képmutatásának nagy ellenfelét, *Kierkegaard*-t vallotta. És amikor az ő hatásához hozzátartozott a tevőlegesen felszabadító jellegű polgári-radikális *G. Brandesé*, és bizalmasan kiismerte *H. C. Andersen* stílusának közvetlenségét, valamint *Dickens* jellemábrázolási technikáját, viszonylagos hírtelenséggel, de érett tehetséggel vágott neki szépirói pályafutásának. Levegős, játékos, ironikus, remek szerkesztésű elbeszélésekkel kezdte: *Novelletter* ('Rövid elbeszélések', 1879); *Nye Novelletter* ('Újabb rövid elbeszélések', 1880); *To Novelletter fra Danmark* ('Két rövid elbeszélés Dániából', 1882) (a három kötetből magyar válogatás: *Ritoók E., Elbeszélések, Magyar Könyvtár 92, 1899*) — előadásmódban és témában előlegezve nagy regényeit. Ezeknek a regényeknek a sora, ha némelykor lazábban összefüggve is,